

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гаврилишин Богдан. До ефективних суспільств / Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2009. 248 с.
2. Гаврилишин Богдан. Залишаюсь українцем / Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2011. 288 с.
3. Гаврилишин Петро. Діяльність Богдана Гаврилишина у міжнародному середовищі. *Актуальні проблеми історії та науки*, 2023. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/67_2023/part_1/6.pdf
4. Стельмах І. Геній економіки Богдан Гаврилишин: якою була його мрія про Україну // Радіо Свобода, 2015. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26841683.html>
5. Терлюк І. Моргун І. Струс С. Був радником трьох президентів і 14 прем'єр-міністрів: історія Богдана Гаврилишина з Тернопільщини. Суспільне Тернопіль, 2023. URL: <https://suspilne.media/ternopil/539427-buv-radnikom-3-oh-prezidentiv-i-14-ti-premer-ministriv-istoria-bogdana-gavrilisina-z-ternopilsini/>

УДК 37.035.6:37.017.4:374

Пометун Олена Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА В УМОВАХ ВІЙНИ: ЩО КАЖУТЬ ДАНІ ЕМПІРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ЯК ЦЕ СТОСУЄТЬСЯ ПОЗАШКІЛЬНОЇ РОБОТИ

Упровадження в 2025/2026 навчальному році курсу громадянської освіти у 8 класі відбувалося в умовах повномасштабної війни – за суттєво ускладненого освітнього середовища, зміщених пріоритетів і підвищеної чутливості суспільства до питань ідентичності та громадянської відповідальності. У січні 2026 р., після завершення закладами освіти 17-годинного курсу, вченими Інституту педагогіки НАПН України було проведено емпіричне дослідження щодо результатів цього впровадження. Вибірку склали 218 учителів громадянської освіти з різних регіонів України та 1333 учні 8-х класів з 5 областей. Застосовано структуровані онлайн-анкети (шкала Лайкерта, відкриті запитання), тематичне кодування якісних даних і зіставлення пар вчительських та учнівських відповідей. Двоперспективний підхід дозволив виявити системні розбіжності, невидимі при односторонньому аналізі.

Серед важливих результатів дослідження:

- *системна асиметрія в оцінках.* За всіма ключовими параметрами вчителі демонструють вищий рівень позитивних оцінок порівняно з учнями: інтерес до предмета (вчителі – $M=4,02$, 71,6% високих оцінок; учні – $M=3,60$, 59,3%), різноманітність форм роботи (вчителі – $M=4,12$, 75,2%; учні – $M=3,82$, 65,2%), загальна оцінка підручника (вчителі – $M=4,21$, 79,8%; учні – $M=3,81$, 64,0%). Цей «зсув оптимізму» у нашій вибірці співпадає з міжнародними дослідженнями, що свідчить про недостатню «видимість» освітніх результатів з позиції самих учнів;

- *розрив у розумінні результатів навчання.* Учні орієнтуються передусім на прикладну цінність курсу – знання прав і обов'язків, уміння діяти в конкретних ситуаціях (65,7%). Натомість учителі значно частіше очікують розвитку громадянської позиції, критичного мислення та аргументації (70,6%). Ця різниця відображає неузгодженість між педагогічними інтенціями й суб'єктивним досвідом учнів – «розрив між запланованим і реалізованим змістом»;

- *методичний бар'єр як головний обмежувальний чинник.* Серед труднощів упровадження вчителі назвали: методичні труднощі (нестача сценаріїв уроків, диференційованих завдань, інструментів оцінювання) – 51,1%; брак навчального часу – 30,9%; організаційні проблеми – 17,1%. Проблема часу виявляється двовимірною: вчителі відчують невідповідність програмного обсягу кількості годин, тоді як учні фіксують нестачу часу безпосередньо під час уроку – для дискусій, завдань, рефлексії;

- *цифрові ресурси – використані частково.* Електронний додаток до курсу отримав позитивні оцінки (учні – $M=3,76$; вчителі – $M=4,06$), проте частка вчителів, які використовують його регулярно, є меншою за 50%. Ефективність цифрових інструментів визначається не їх наявністю, а рівнем педагогічної інтеграції.

Такі результати мають пряму проекцію на практику позашкільної освіти. По-перше, дані підтверджують «прикладний запит» молоді: позашкільне середовище – волонтерські проекти, молодіжні ради, патріотичні таборювання –

за своєю природою є середовищем негайного досвіду, де цінності Хартії можуть бути не лише проголошені, а й пережиті. По-друге, 40% учнів не почуваються повністю комфортно, висловлюючи власну позицію; позашкільні організації, що будують довірливе середовище, мають тут особливий педагогічний потенціал. По-третє, цифрові ресурси потребують не просто впровадження, а педагогічного осмислення та інтеграції в логіку діяльності. На основі даних пропонуємо: будувати програми НПВ від «прикладного запиту» молоді – від конкретних ситуацій, а не від абстрактних цінностей; зробити комунікацію результатів частиною програми, систематично проводячи рефлексію, щоб зміни ставали видимими самим учасникам; інтегрувати цифрові інструменти системно – як середовище громадянської дії; вибудовувати партнерство школа-позашкільна організація-громада, оскільки жодна окрема інституція не справляється самотійно.

Підсумовуючи зазначимо, що емпіричні дані засвідчують: громадянська освіта в Україні вже має потужний потенціал і позитивне сприйняття, але цей потенціал реалізовується далеко не повністю. Головним бар'єром є не брак ідей чи цінностей, а недостатність методичного інструментарію, організаційного часу системної комунікації результатів з учнями. Ключове завдання – зробити цю практику у всіх ланках освіти методично забезпеченою, системно рефлексивною і вимірюваною.

УДК 159.9:37.013.73

Починок Юлія Мирославівна,
кандидат філологічних наук, методист
відділу організаційно-методичної та
інформаційно-видавничої діяльності
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль

**МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я КРІЗЬ ПРИЗМУ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ
ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ**